

**YENİ İLETİŞİM ORTAMLARININ GÖSTERGEBİLİM AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**
**THE ASSESSMENT OF NEW COMMUNICATION AMBIENT IN VIEW OF
SEMEIOTICS**

Ahmet YATKIN¹

Özet

Günümüzde iletişim kurma, olanaklar bakımından oldukça gelişmiş bir düzeydedir. Ulaşılmak istenen kişiye bireysel iletişim aracı olan cep telefonundan ulaşılmakta, çok uzaklardaki bir yakın arkadaşına bilgisayar aracılığıyla görüntü ve ses iletme ve o arkadaştan aynı şekilde cevap alma mümkün olmaktadır. Bütün bu yönlerden iletişim akışının sorunsuz olduğu düşünülebilir. Ama iletişim akışına ilişkin gerçeğin sadece olumlu olduğunu düşünmek yanıltıcı olabilir. Çünkü günümüzde "iletişim kazaları"nın oldukça yoğun yaşandığı düşünülmektedir. Özellikle yeni iletişim ortamları olan sanal dünyada bu kazalara hem birebir tanık olunabilmekte hem de kitle iletişim araçlarından okunan, dinlenen, izlenen haberlerden bu tür vahim olaylara ilişkin bilgiler alınabilmektedir.

Sanal dünyada, kişinin karşısında gördüğü ve konuştuğu kişilerin gerçekliğine ve gerçek kişiliklerine ilişkin yaşadığı iletişim sorunsalı, günümüz iletişim literatüründe tartışma konusu olmuştur. İşte bu noktada, "gösteren" ile "gösterilen" arasındaki ilişkiyi irdeleyen göstergebilimden, incelenecek konuya ışık tutması amacıyla yararlanma yoluna gidilecektir.

Çalışma, yeni iletişim ortamları olan "sanal alem" in göstergebilim çerçevesinden değerlendirilmesini teorik bir yaklaşımla ele alacaktır. Bunun için öncelikle göstergebilim spesifik olarak incelenecek, daha sonra ana tema olan yeni iletişim ortamları hakkında detaylı bilgi sunulacak ve bu ortamların göstergebilim ile ilişkilendirilmesine geçilecektir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, Göstergebilim, Sanal Alem, İletişim Teknolojileri, Kişilerarası iletişim

Abstract:

Communicating at current time is in a developed level in point of facilities. It is possible to communicate a person who one wants to reach by a mobile phone. It is also possible to transmit voice and image with a close friend by the help of a computer. It is thought that because of all these ways communication can be held without any problems. But it is deceiving to say that fact of communication flow is positive. In present times it is thought that a lot of communication mistakes are occurred. Especially new communication

¹ Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi, ayatkin@firat.edu.tr

environments in the imaginary world have been a witness of these counties and it is received information about the desperate events by listening and reading news.

On the contemporary communication literature canvassed communication problems for the reality of the person and his real personality who saw and talked to him. At this point it is benefit from semiotic that studies of sings and their references to explain this topic.

This study is a theoretical study about imaginary world that has communication ambient. Because of this semiotics will especially be given information which is the main topic and the communication environments will be related with the semiotics.

Key Words: Communication, semiotics, imaginary world, communication technology, communication among persons.

Giriş

İnsanlık tarihi, özellikle 1800’lü yıllarda başlayan ve içinde bulunduğumuz zaman dilimine değin artarak devam eden büyük buluşların insanlığın hizmetine sunulduğu bir bilimsel atılım içerisindedir. Buhar makinesi, tren, uçak gibi buluşlardan iletişim bilimin özel ilgi alanına giren sinema, radyo, televizyon, cep telefonu ve internet gibi gelişmelere kadar tüm yenilikler, bunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Aletlerin makinelere dönüştüğü dünyamızda, yaşam biçimleri de eskiye nazaran modernleşmiştir. Sanayileşme ve hizmet sektörüne yönelmeler ile birlikte, köylerden kentlere göçler artmış, tek veya çift katlı evler apartmanlara dönüşmüştür.

Değişen yaşam biçimleri, insanların günlük etkinliklerini de çeşitlendirmiştir. Artık hobi olarak sadece kitap okumak, kahveye gitmek gibi aktivitelerle yetinilmemekte, internet ortamında arkadaşlıklar kurulup bilgisayar oyunları ile dünyanın batısından doğusuna rakipler seçilebilmektedir.

Bunlara ek olarak, kişinin istediği bir işi yapması, maddi bağlamda bundan on-on beş yıl öncesine göre çok daha hızlı hale gelmiştir. Çünkü artık resmi ve gerekli işlemler, internet erişimi sayesinde anında gerçekleştirilmektedir. Herhangi bir konu hakkında bilgi edinmek, şimdilerde çok basit olmaktadır.

Göstergebilim

Çalışmanın verimli olması bakımından göstergebilim üzerinde durmak yararlı olacaktır. İlk önce, göstergebilimin neyi ifade ettiğinin birkaç tanım aracılığıyla anlaşılmasına çaba gösterilecektir.

“Gerek sözlü, gerekse sözsüz gösterge sistemlerinin ve bu sistemlerin anlamın kurulmasında ve yeniden kurulmasındaki rollerini konu alan bilim dalı” şeklinde bir ifade kullanılmıştır (Mutlu, 2004: 114). Burada iletişimsel bir etkinliğe ait anlamın arkasında yatan gerçeklerin bulunması vurgulanmak istenmiştir.

Diğer bir tanım şöyledir: “Etrafınızdaki olguları, sözcükleri, sağduyuyu; kısacası her şeyi gözlemlerken, sıradan gözüken her şeyin ardındaki, anlamları çözmek, onların ifade ettiği ikincil anlamları da görmek” (www.sourtimes.org, 21.09.2007). Bu tanım, gerçekliği ortaya koymaktan bahsetmektedir. Bu ifadeye göre, birinin söylediği bir sözün, iyi düşünülmediği takdirde, altında yatan asıl veya diğer bir anlamın kaçırılacağı vurgusu ortaya çıkarılabilir.

En çok tanınan temsilcilerinin Roland Barthes, Umberto Eco, Mihail Bahtin olduğu belirtilmektedir (www.wikipedia.org.tr, 21.09.2007). Çağdaş göstergebilimin iki kurucusu olarak Amerikalı pragmacı filozof Charles Sanders Peirce ile İsviçreli dilci Ferdinand de Saussure gösterilmektedir (Mutlu, 2004: 114). Bu sosyal bilimcilerden, örneğin Umberto Eco "işaret bilim" cisi (diğer adıyla göstergebilim) olmanın yanında, İtalyan edebiyat eleştirmeni, akademisyen, gazeteci, roman yazarı ve yeni çağ filozofu olarak çok yönlü vasıflarıyla tanınmaktadır (www.biyografi.info, 29.09.2007). Buradan da göstergebilimin önemli bir temsil gücünün var olduğunu düşünebiliriz.

Bunu destekleyen bir ifadeye göre, göstergebilim veya uluslararası terminolojide geçen adı ile semiyoloji, yirminci yüzyılın ortalarından günümüze değin, pek çok sosyal bilim araştırmacısı tarafından ilgiyle takip edilen bir bilim/inceleme yöntemi olarak önemini hala korumaktadır (Ulağlı, 2006: 122).

Gösterge kavramı, aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

“Bir başka şeyi temsil eden ya da imleyen şey” (Mutlu, 2004: 112). Peirce’in gösterge tanımı da bu tanımla aynı doğrultudadır.

Göstergeyi, göstergebilimin önde gelen temsilcilerinden Barthes, bir örnek ile en iyi şekilde açığa vurmaktadır:

Gül, normalde sadece bir çiçektir. Ama genç bir adam onu kız arkadaşına sunarsa, bu bir gösterge olur. Gül, burada genç adamın romantik tutkusuna gönderme yapmaktadır ve onun bu anlama geldiğini kız arkadaşı da kabullenmektedir (Mutlu, 2004: 113). Bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Örneğin bir tanıdık kişinin vefat etmesinin akabinde, yas tutulduğunu anlatmak amacıyla koyu renk ve tercihen siyah bir elbise giyinmek; dindar bir Yahudi'nin sakalını ve saçını uzatması ve siyah bir elbise ile şapka giyinmesi; Galatasaraylı fanatik bir taraftarın sarı-kırmızılı bir kravat takması vb. durumlar...

Göstergebilimciler, göstergeyi gösteren ve gösterilen arasındaki ilişkiye dayalı olarak belirlemişlerdir.

Gösteren, “bir düşünceyi ya da anlamı dile getirmede kullanılan sözcük ya da sözcükler” şeklinde ifade edilmektedir. Saussure’e göre, bir göstergenin fiziksel biçimi, bir sözcüğün sesi veya yazılı hali; bir fotoğrafın görünümü olmaktadır (Mutlu, 2004: 112). "Gösteren"i, temsil etme yeteneği olan bir kavram olarak düşünmek gerekmektedir.

Gösterilen, “bir konuşmacının aklında olan ve özgül bir sözcüğü ya da deyişi kullanırken iletmek istediği anlam ya da düşünce” olarak aktarılmıştır. Saussure’e göre, göstergeyi oluşturan kavram ikilisinden biridir ve göstergenin gönderme yaptığı zihinsel

kavramı ifade etmektedir (Mutlu, 2004: 116). Buradan işaretle, şu vurgu yapılabilir: Gösterilen, gösterenin anlatabildiği kadarıyla algılanabilir.

Ünlü dilbilimci Saussure, Barthes'ın görsel bir gösterge olan gül örneğine benzer bir örneği, dil göstergesi çerçevesinde ele almıştır. Buna göre, dil göstergesi bir kavramla bir işitimi imgesini birleştirir. Bu iki öge birbirine sıkı sıkıya bağlıdır ve insanlara birbirini çağırır. Saussure, konuya Latince bir kelimenin, kişinin anadiline çevrilmesi ve kavramın işaret ettiği imge örneği ile açıklık getirmiştir. Hem Latince arbor kelimesinin anlamını aradığımızda hem de Latince'nin «ağaç» kavramını belirtmek için kullandığı kelimeyi bulmaya çalıştığımızda, ancak dilin onayladığı yaklaşımların gerçekliğine uygun düşüğünü görürüz, tasarlanabilecek başka herhangi bir yaklaşımdan kaçınırız. Saussure, bütünü belirtmek için gösterge kelimesini, kavram yerine gösterilen ve işitimi imgesi yerine de gösteren terimlerinin kullanılmasını salık vermektedir (Saussure, 1985: 71-72).

Konuya çarpıcı bir örnek de şu yaklaşımla ortaya konmuştur: Belli bir saç kesimi veya belli bir giyim tarzı bir toplumsal gruba ait oluşu ifşa eder ya da bir modaya, belli bir rahatlık anlayışına, bir geleneğe tepki olarak da düşünülebilir (Kıran, 2002: 47). Burada gizil bir mesaj gönderimi söz konusu olmaktadır. Daha önceki tanımlardan birincisinde açıklanan, anlamın yeniden kurulması ve diğerindeki ikincil anlam vurgusuna burada tanık olunmaktadır.

Bütün göstergeler bir gösterenle, bir gösterilenden, bir diğer ifadeyle, bir biçim ile bir anlamdan oluşurlar (Kıran, 2002: 47).

Tüm bu tanımlamaların ve açıklamaların yol açıcılığı sayesinde, göstergebilimi özellikle iletişim bilim açısından değerlendirirsek; açıklanmak, teşhir edilmek istenen bir düşünceyi, duyguyu veya cismi (*gösterilen*), bir iletişim aracı (yazı, dil, simgesel anlam taşıyacak bir nesne, fotoğraf karesi) kullanarak (*gösteren*), diğer kişi veya kişilere aktarma sürecini yorumlama, anlamlandırma (*gösterge*) süreci olarak düşünebiliriz.

Yeni İletişim Ortamları: "Sanal Alem"

Dünyamız zaman ilerledikçe, büyük değişimler sayesinde insanlığın yeniliklerle tanışmasına sahne olmaktadır.

Sanayi Devrimi ve sanayi toplumunun insanlığa getirdiği köklü değişim ve dönüşümlere benzer bir sürecin günümüzde de yaşandığı ve özellikle yirminci yüzyılın son çeyreğinin, bu dönüşümün başlangıç dönemi olduğu ifade edilmektedir (Özçağlayan, 1998: 22). Gerçekten de bilgisayarların kişisel kullanıma hazır hale getirilmesine ve insanlar arası iletişim bağlamında, cep telefonu ve internet erişimi vasıtasıyla bir dönüm noktasının yaşanmasına belirtilen dönemden itibaren şahit olmaktayız.

İletişimde çığır açan cep telefonu, iletişim özgürlüğü kasıtlı olarak engellenmedikçe dünyanın her köşesinde insanları birbirine bağlamaktadır. Aynı şekilde internet erişimi ile bu özgürlük elde edilebilmektedir.

İnsanlar için oldukça önemli bir işlevi yerine getirdiği belirtilen internet, "Bilgisayarla sağlanan, uluslararası bilgi iletişim ağı, bilgisayar ağı" olmaktadır (www.turkcesozluk.org, 29.09.2007).

İnternet bazen bir bilgiye ulaşmak için en kolay seçilebilen bir kitle iletişim aracı olurken bazen de insanların tanıdıklarıyla veya tanışmak istedikleriyle iletişim kurmasını da sağlayan kişiler arası iletişim aracı olmaktadır.

McLuhan'ın ifade ettiği "Küresel Köy" kavramı, yeni iletişim teknolojilerinin haberleşmeyi ve iletişimi iyice kolaylaştırarak mesafeleri ortadan kaldırdığını ve erişimi her an olanaklı kılmasıyla tüm dünyayı bir "gezegen köy" e dönüştürdüğünü vurgulamaktadır (Köse, 2006: 44).

Bunu destekleyen bir görüşe göre, son yıllarda bilişim ve iletişim teknolojileri, zaman, mekan ve coğrafi uzaklık faktörlerinden kaynaklanan sınırlılıkları ortadan kaldırmayı; ses, görüntü, hareketli görüntü ve veri biçimindeki tüm enformasyon aktarımlarını tek ve esnek bir ağ içinde bütünleştirmeyi sağlayacak bir biçimde gelişmiştir (Başaran, 29.09.2007).

Bilgisayarlar arası iletişimde önemli bir fonksiyon içeren "messenger" kavramı ile tanımlanıp kurulan yeni iletişim şekli, yukarıda ifade edilen "küresel köy" kavramının ne kadar doğru olduğunun bir kanıtı niteliğindedir.

"Messenger" kavramı, İngilizce kökenli, türü isim olan bir kelimedir. İngilizce'den Türkçe'ye çevirisi "haberci, ulak, kurye" şeklindedir (www.sozluk.net, 29.09.2007). Messenger, iletişim kurmayı amaçlayan kişilerin mekan uzaklığı gözetmeksizin birbirlerine bilgisayarlar aracılığıyla sinyal göndermelerine ve birbirleriyle haberleşmelerine imkan vermektedir.

Elektronik postalarla bağlantı kurmak da, günümüzde yaygın bir iletişim şeklidir. Artık önemli evraklar dışında, en çok iletişim işlemini postacılar yerine elektronik ağlar gerçekleştirmektedir. "E-mail" dediğimiz elektronik posta aracı, günümüzde mektuplaşmayı daha hızlı bir hale getirmiştir.

Yukarıda ifade edilen bu gelişmeler de işaret etmektedir ki, yeni iletişim teknolojileri ve özellikle de internetteki "dijital üretim ortamı", medyanın sınırlarını giderek genişletmektedir. Bu gelişmeler sayesinde artık sadece alıcı değil "üretici" konumuna geçen bireyler, internetin imkanlarından yararlanarak tartışmalara katılmakta, ürünlerini değerlendirmekte ya da kendi üretimlerini paylaşmaktadır (www.milliyet.com.tr, 29.09.2007). Bireyin aktif katılımına imkan veren bu "dijital üretim ortamı", "yeni iletişim ortamları" kavramını da gündeme getirmiştir.

Örneğin Harvard Üniversitesi öğrencisi Amerikalı Mark Zuckerberg'in, Şubat 2004'te üniversite arkadaşlarının birbiriyle hızlı iletişim kurabilmesi için oluşturduğu Facebook'un kısa bir sürede bir çılgınlığa dönüştüğü, sitenin tüm dünyada 34 milyon kullanıcısının bulunduğu haber yapılmıştır (Şarman, 12.10.2007: 2). Bu durum, yeni bir iletişim platformunun geliştiğini belli etmektedir.

Yeni İletişim Ortamlarının Göstergebilim Perspektifinden Analizi

"Yeni iletişim ortamları" olarak adlandırılan sanal iletişim dünyasındaki iletişim akışı, bazen bir ev veya ofisten diğerine şeklindeyken, çoğunlukla da internet kafelerden gerçekleştirilmektedir.

Göstergebilimin "dil ile ve dil dışındaki diğer çeşitli iletişim vasıtalarıyla kurulan insanlar arası iletişimdeki işaret ve sembollerin fonksiyonunu ele alan bir çalışma" olduğu (www.tiscali.co.uk, 29.09.2007) daha önceden örnekler yardımıyla da aktarılmıştı. Göstergebilim, genellikle sanat, edebiyat, antropoloji, sosyoloji ve kitle iletişimi gibi geniş bir disiplinler silsilesi içinde kullanılmaktadır (www.cudenver.edu, 29.09.2007). Yeni iletişim ortamlarını, bireyler arası iletişim şeklinde değerlendirmek mümkün olduğu gibi, sanal dünyanın aynı zamanda bir kitle iletişim aracına dönüşebildiğini de unutmamak gerekir.

Konuyu iyi anlayabilmek için aşağıda değişik örnekler üzerinde, konu ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Yeni iletişim ortamları, ailesinden uzakta olan bir askerin hafta sonu izninde görüntülü ve sesli iletişim kurarak ailesiyle hasret gidermesine yardımcı olabildiği gibi, kötü niyetli bir kişinin kendisiyle tanışmak isteyen karşı cinsteki birine komplo kurması için bir vasıta da olabilmektedir.

Birinci örneği göstergebilim açısından değerlendirmeye tabi tutarsak; askerin "webcam"deki görüntüsü, hareketlerinin yansımaları, kurduğu cümleler ailesi için "gösteren", askerin kendi varlığı "gösterilen", ailesi ile sanal iletişime geçmesi "gösterge" olmaktadır. Bu örnekte, yeni iletişim ortamlarından sağlanan görüntülü ve sesli iletişim, hem ailenin kendi üyesinin can sağlığından emin olmasını sağlayacak, hem de askerin ailesine duyduğu özlemi bir nebze giderecektir.

İkinci örnekte ise, çirkin bir bayan, ünlü olmayan ama güzel bir mankenin fotoğrafını internetteki sohbet sitelerinden birine kendi fotoğrafı diye koymaktadır. Karşısında ise kendisiyle tanışmak isteyen bir erkek vardır. Yazışmalarda her ikisi de birbirine iltifat etmekte, erkek buluşma teklif eder iken, bir bahane ile bayan onu oyalamaktadır. Bir gün, bu çirkin bayan, fotoğrafa bakıp ve yazışmalardaki iltifat sözlerine inanıp ona bağlanan erkeğe, maddi olarak sıkıntı çektiğini bildirir ve bankadaki hesabına para yatırması ricasında bulunur ve en kısa zamanda geri ödeyeceğini de yazısına ekler. Bu bayana güvenen erkek, parayı yatırır ve bir daha da sanal dünyadaki sohbet ortamından o bayana ulaşamaz. Bu da, oldukça olumsuz bir örnek olarak ele alınmıştır. Buradaki mankene ait fotoğraf "gösteren", aslında çirkin olan kötü niyetli bayan "gösterilen", sohbet etme girişimi de "gösterge"dir. Bu örnekteki gösteren ile gösterilen uyuşmamaktadır.

İşte bu iki zıt örnek, yeni iletişim ortamlarının nasıl kullanılması gerektiğine dikkati çekmektedir. Göstergebilime göre, birinci örnekteki olumlu iletişim, birbirlerinden uzakta olan insanların birbirlerine anlatacakları duygu ve düşünceleri en kolay yoldan yerine getirmelerini sağlamaktadır. İkinci örnekte de, kurulan sanal iletişim, iletişim kurmada farklı amaçlar taşıyan kişilerden kötü niyetli olanın amacına hizmet etmektedir.

Daha önce defalarca kullanılan "sanal iletişim" kavramı, "sanal"ın "gerçekte yeri

olmayıp, zihinde tasarlanan, mevhum, tahmini” (Dil Derneği, 1997: 496) olarak ifade edilmesiyle de, bu yolla kurulan iletişimlerde tanınmayan kişilere karşı dikkatli olunması mecburiyetini kendisinde saklamaktadır.

İnsanları birbirine bağlayan yeni iletişim ortamlarının, bir amaca hizmet eden vasıtalar olmaları gerekmektedir. Eğer bu ortamlar araç olmaktan çıkıp amaç haline getirilirse, insanları egemenlikleri altına alırlar.

Yeni iletişim ortamlarının, fakslarıyla, televizyonlarıyla, uydu antenleriyle, fiber optik kablolarıyla, bilgisayarlarıyla, mobil telefonları, çağrı cihazları ve banka makineleriyle yaşam tarzımızı, çalışma biçimimizi, birbirimizle ilişki kurma ve sürdürme alışkanlıklarımızı köklü bir biçimde değiştirdiği; bu arada görünüşümüz, çalışmamız, hatta uyuyuşumuz gibi, her iki anlamda kimliğimizin de değiştiği; kendimizi farklı algıladığımız ve tanıttığımız görüş olarak savunulmaktadır (Şahin, 29.09.2007). Yeni iletişim ortamları olarak internet erişiminin sağlandığı sanal iletişimi düşünmek daha doğru olacaktır. Cep telefonlarının devreye girdiği kişiler arası iletişim de, yeni iletişim ortamları içerisinde düşünülebilir. Ayrıca ülkemizde henüz hizmete girmemiş olan "üçüncü nesil mobil iletişim", cep telefonlarının iletişimsel özelliğini zenginleştirecek, uzak mesafelerdeki kişiler arası iletişimde görsellik daha da aktif olacaktır.

Şahin’in tespitine ek olarak, gerçeğin tamamının giderek bir görsel belleğe hapsedileceği, diğer duyularımızın kullanılmamaktan işlevlerini kaybetmeye yüz tutacakları, hatta işitsel hafızamızın da dokunma ve koklama duyumuz gibi giderek zayıflayacağı endişesi taşınmaktadır (İpekçi, 14.10.2007: 10). Bu endişe, günümüzdeki çoğu insanın saatlerce bilgisayarların monitöründen gözlerini ayırmadıklarının gözlemlenebileceği düşünüldünce haklı görünmektedir.

Bütün bu anlatılanlardan sonra, konuya açıklık getirmesi amacıyla, konunun dışına çıkmadan, yüz yüze iletişim ile sanal iletişimin farklılıklarını ele almak faydalı olacaktır.

Yüz yüze iletişimle sanal iletişim birbirinden ayrılmaktadır. Çünkü yüz yüze iletişimde araya bilgisayarlar girmemektedir. Oysa sanal iletişimde mekanlar, Avustralya’dan Grönland’a kadar uzanabilir.

Yüz yüze iletişimde yüz yüze olma durumu, yani oradalık mevcut iken (Işık, 2000: 34) sanal iletişimde mekan paylaşımı olmaksızın ses, görüntü ve yazı aktarımı sayesinde bağlantı kurulmaktadır.

Kişiler arası iletişimde hiç kuşku yok ki, yüz yüze iletişim kurma, cep telefonu veya internet erişimi ile mekansal birliktelik olmadan kurulan iletişimden çok daha üstündür. Çünkü yüz yüze iletişimde kişilerin birbirine karşı besledikleri duygularda samimi olma kaçınılmazdır. İletişim süreci, kişilerin bir arada bulunması avantajını sunar. Sanal iletişimde ise, insanların ne hissettiklerini, ilettikleri yazı, ses ve görüntü unsurlarıyla anlayabiliriz. Örneğin gösteren konumunda olan sevgi içerikli yazı, bu yazının sonuna eklenen "mutlu yüz" işareti, gerçekte o kişinin mutlu olduğunu anlamamız için yeterli değildir.

Barthes’in verdiği bir gencin kız arkadaşına çiçek sunması örneğinden yola çıkarsak, bu olayda iki kişi yüz yüze iletişim halindedir. Bu iki insan, aynı ortamda bulunma vasfı ile

duygularını birbirine mutlaka yansıtacaktır. Delikanlı sevgisinin göstergesi olarak çiçekçiye gitmiş, gösteren konumundaki gülü kız arkadaşı için satın almış, zaman harcayarak ve bir mekandan diğerine ulaşarak bir emek sarf etmiştir. Sanal alemde ise, bu gül örneğini milyonlarca çiçek resminden birini kız arkadaşına göndererek yapabiliirdi. Bu iki iletişim durumunda büyük farklılıklar göze çarpmaktadır. Birinde duyulan sevgiyi gösteren gül satın alınmakta, diğerinde bu gül, bir internet sitesindeki mevcut fotolardan kopyalanmaktadır.

Bütün bu açıklamalar doğrultusunda, göstergebilim açısından incelendiğinde, yeni iletişim ortamlarında gösterenin gösterileni layıkıyla ifade edememe sorunu ile karşılaşmaktadır. Bu durum, özellikle daha önceden birbirini hiç tanımayıp sanal sohbet aracılığıyla tanışmak isteyenler arasında vuku bulmaktadır.

Etik ve Ahlaki Sorunlar

Elektronik çevredeki ahlaki sorunları belirlemek için, sorunların yeni veya özgün olup olmadığını saptamak amacıyla analitik bir yaklaşım kısmi somut sonuçlar sağlayabilir. Elektronik ortamda gerçekleştirilen işlem ve eylemlere özgü hata tiplerini tanımlamanın mümkün olup olmayacağı sorusunun cevabı üzerinde tam olarak uzlaşma sağlanmamakla birlikte, yeni teknolojik ortamın kendine özgü sorunlar yaratacağı da kaçınılmaz bir gerçektir.

Dijital eşitsizlik (sayısal uçurum) kavramı, değişik coğrafi alanlarda sosyoekonomik koşullar bakımından farklılık gösteren ticari işletmeler ve bireylerin, BİT'ne erişim imkânındaki adaletsizliği ifade etmektedir. (Oruç ve Aslan, 2002: 4) İletişim ve bilgi teknolojileri alanında ülkeler arasındaki ve ülkeler içindeki eşitsizlik olgusu 1970'lerden bu yana tartışılan bir sorundur. "Bilgi yoksulları/bilgi zenginleri", "iletişim sahipleri/iletişim yoksulları" gibi kavramlar bu nedenle kullanılmıştır (Türkiye Bilişim Derneği, 2004: 4). Ancak 1991'den sonra bilgi toplumu tanımlarının geliştirilmesi ve bu tanımın sosyo-ekonomik faaliyet alanlarının bütününde köklü dönüşümlere yol açacağı beklentisi, konunun önemini daha da artırmıştır. Artık dijital eşitsizlik (digital divide) veya "erişim uçurumu," bilgi toplumuna doğru giden yolda ABD'den Avrupa'ya kadar en önemli sorunlardan biridir. Erişim uçurumu, bilgi toplumu olarak tanımlanan toplumlarda iki parçalı bir toplum yaratma tehlikesini beraberinde getirmektedir.³

Günümüzde dijital eşitsizlik; telefon, bilgisayar, internet gibi araçlara fiziksel erişim göstergeleriyle ölçülmektedir (Colby, 2001: 124) Oysa bu yaklaşımın sınırlı olduğunun kabul edilmesi gereklidir. Örneğin, geleceğin etkileşimli ağları için planlanan –Asenkron Transfer Modu gibi- tekniklerde, kullanıcının içerik gönderme yeteneğinin düşürülüp, içerik alma yeteneğinin yüksek tutulması da sayısal uçurum kavramı içine alınabilir. Ayrıca, kullanım yeteneklerinde ve toplumsal kullanıma yönelik hizmetlerin verilmesi konusunda da sayısal eşitsizlik gibi unsurların hesaba katılması gerekir (TÜBİTAK, 2002: 10).

Sosyal adaletle ilgili önemli bir etik sorun elektronik hizmetlere ulaşmada ayrımcılık içeren uygulamalar var ise ortaya çıkar. Vatandaşların on-line hizmetlere ulaşabilirliği konusunda oldukça yaygın bir endişe vardır. Vatandaşlar ya teknik gereçlere sahip değildir veya gerekli bilgi ve uzmanlığa sahip değildir. Eşitlik ilkesinin ahlaki standardı, sosyal yaşama katılmak için yaşamsal olan temel hizmetlere ulaşabilme hakkının bulunduğu siyasi ve sosyal eşitliğe dayalı bir toplum idealini içerir. (Hamelink, 2002:105).

Bilgi ve enformasyon teknolojilerinin hız ve basitlik sağlayan özellikleri, kamusal karar alma ve tartışma ortamlarını da tehlikeye atabilir. İnternet var olan siyasi çıkarlar hakkındaki sorunların oylamasında kullanıldığında, bilgisayar cihazlarına ve teknik bilgisine sahip olanlar daha fazla avantajlı olacaktır. İnternet çok büyük miktarlarda malumatın bulunabileceği, fakat bunun kişisel bilgiye dönüştürülmesinin zorlukları yanında, muazzam miktarlardaki bilginin altında boğulma riskinin de bulunduğu bir alan sunmaktadır. Dolayısıyla enformasyona erişim, demokrasinin gelişmesini doğrudan garantilemez (Colleste ve Holmqvist, 2004: 11). Enformasyonun demokratik süreçlerde kullanımı, bunun ancak kişisel bilgiye dönüştürülmesiyle mümkün olabilir. E-devlette ise, enformasyon teknolojileri şeffaflık ve açıklık için demokratik araçlar olarak değerlendirilebilir ve yozlaşmayı engelleyecek araçlar olarak görülebilir.

Elektronik ortamın belirlediği sorunlar, elektronik ortamda yapılan işlemlerin, belirli etik sorunların ortaya çıkmasında yeterli olduğu sorunlardır. Bu kategorideki etik sorunların ortaya çıkmaları belirli bir teknolojinin kullanımıyla ortaya çıkar. Örneğin kamusal ve ticari hizmetlere erişimde eşitlikle ilgili ahlaki sorunlar, bu başlık altında ifade edilebilir. Tüketicilere ve müşterilere belirli hizmetlerin sunulmasında artık bilgi iletişim teknolojileri rutin olarak kullanılmaktadır. Burada dijital demokrasinin yapısından kaynaklanan, bazılarının daha az erişebilmesi şeklinde bir erişim sorunu ortaya çıkmaktadır. Dijital eşitsizliğin yarattığı etik, sosyal ve siyasi sorunların belirlenmesi ve önlenmesi pek çok ülkenin gittikçe daha fazla dikkatini çekmektedir. Bu kategoride enformasyonun kalitesiyle ilgili ahlaki sorumluluk da yer alır. Bir kimse, bir şirket, kamu kuruluşunun veya başka birisinin özel niteliğe sahip sırlarını açıklayıp ifşa ettiğinde, bu açıkça etik bir sorun oluşturmaktadır. Bir veri tabanında bulunan bilgiye her vatandaşın ulaşması bu bakımdan soruna sebebiyet verebilir. Bu nedenle bilgiye erişim, mülkiyet ve güvenlik konuları arasında devamlı bir çelişki ve gerilim olması kaçınılmazdır. Bununla birlikte bu sorunlara dijital olmayan geleneksel ortamlarda da rastlanabilir.

Enformasyonun kalitesi ve tam olmasıyla ilgili sorunlar, aynı zamanda teknik sofistike ürünler için söz konusu olabileceği gibi, geleneksel pazar ilişkilerinde de benzer nitelikte ortaya çıkabilir. Bu bakımdan işlemler için elektronik ağ kullanımı, bu tür etik sorunların doğmasında gerekli değildir. Bilgiye erişim ve enformasyon kalitesi gibi benzer ahlaki sorunlar dijital olmayan ortamlarda da çıkar. Gerçekte bu durum enformasyonun toplanması, depolanması ve dağıtımında ve her aşamasında gözlenir. Bilgi iletişim teknolojilerine erişim ve kullanımındaki sosyal eşitsizlik sorununa karşı çözüm üretecek politikalar, bu temelde sosyal eşitsizlik ve yoksullukla mücadele de kullanılan geleneksel politikalar olabilir. Bu bakımdan dijital eşitsizlik, var olan sosyal adalet sorunlarının elektronik ortama uyarlanmış haritasıdır denebilir.

Elektronik ortama özgü sorunlar, etik meselelerin ortaya çıkması için elektronik ortam ve gereçlerin hem gerekli hem de yeterli olduğu ve elektronik işlemin doğasından kaynaklanan sorunlardır. Burada BİT'nin kullanımı kendine özgü ahlaki sorunlar yaratır. Bu ahlaki sorunlar negatif açıdan, özel bir biçimde elektronik ortam dışında görülmemesiyle; pozitif açıdan ise teknolojik uygulamaların kullanılmasıyla karakterize edilir.

İletişim teknolojilerinin global ve her yere yaygın radikal ve kendine özgü görünümü enformasyon ile ifade edilmektedir. İnternet toplumu olarak ortaya çıkan enformasyonizm, kamusal ve sosyal yaşam için yeni bir etik altyapı kurmaktadır. Enformasyonizm bizlere sadece tek bir yeni kültürel formun sunulmadığı ancak, ağ üyelerinin stratejileriyle ve

zihniyetleriyle katkıda buldukları ve diğer ağ üye-lerine göre değişkenlik gösteren birden fazla kültürler ve değerler sunar (Castels, 2000: 214).

Bilgi iletişim teknolojileriyle daha önce olmayan kendine özgü bir alan ve kültür ortaya çıktığını kabul ettiğimizde yeni ve önemli etik sorunların varlığını ve yeni etik çözümler ve politikalar geliştirilmesi gerektiği sonucuna varabiliriz. İnternetteki gelişmeler ve yenilikler devamlı olarak bizim etik normlarımızın geride kalmasına yol açmaktadır. Bu durumda sürekli olarak beklenmeyen etik sorunlar ve siyasi boşluklar doğması kaçınılmaz olmaktadır. Geleneksel sosyal doku ve ahlaki sorumluluklar (karşılıklı sorumluluklar, güven vb.) elektronik ortamda gerçekleştirilen her türlü etkileşimin güvenliği konusunda yetersiz kalmaktadır. Bu bakımdan yeni durumun ve sorunların tanımlanması asli öneme sahiptir. Elektronik ortamda gerçekleştirilen işlemlerde ortaya çıkan etik sorunları kavrayabilmek için bilgisayar etiği alanına bakmak gereklidir. Bilgisayar etiği konusunda farklı tanımlama çabaları olsa da (Parker, 1981; Gotterbarn 1991; Maner, 1996); bilgisayar teknolojisinin doğasının sosyal etkilerini araştırmak ve bilgisayar teknolojisinin etik kullanımı için uygun formüller ve meşru politikalar geliştirmek şeklinde ifade edilebilir (Moor 1985).

Bir başka deyimle ifade edilirse, bilgisayar ve yazılım sistemleri ahlaki sonuçları olabilecek şekilde görevlerini yerine getirirler ve bu tür sonuçlarla doğrudan insan menfaatlerini etkileyen sonuçlar yaratabilirler. BİT'nin meydana getirdiği sanal oluşumların neden olduğu/olacağı yeni ve orijinal ahlaki sorunlar, -suni ürünlerin bir tür iradilik sergilediği doğrusya- karmaşık örneklerle karşılaştıktan sonra tespit edilebilir. Bu tür ahlaki sorun örneklerinde sanal makinanın yarattığı ahlaki hataların çözümlenmesi ve sanal ajanın sahip olması gereken ahlaki anlayışın belirlenmesi gereklidir.

Elektronik ortam ile ilişki olan sorunlar, etik sorunların ortaya çıkmasında işlemin elektronik olarak gerçekleşmesinin ne gerekli ne de yeterli olmadığı sorunlardır. Van den Hoven bu kategorideki sorunlara örnek olarak internet reklamları ve e- ticaret işlemlerindeki istismarları göstermektedir. Bu on-line olarak gerçekleştirilen davranışlardaki ahlaki sorunlar, elektronik ortam dışındaki benzer davranışlarda da aynı şekilde gözlemlenir. Burada eylemin ahlaki nitelikleri, onun elektronik ortamda gerçekleştirilmesinden tamamen bağımsızdır. Bu işlemlerin internet portalı vasıtasıyla yapılması veya elektronik veri değişim protokollerinin kullanılması ahlaki sorunu etkilememektedir (Van den Hoven, 2000: 133).

Burada ahlaki kanaatler samimiyet ve dürüstlüğe dayalıdır. Bunlar esasında geleneksel ticari veya diğer ilişkilerde de karakteristik beklentilerdir. Örneğin reklâmların içeriklerinin doğru, makul ve gerçekçi olması, abartılı olmaması beklenir. Benzer olarak sipariş edilen veya bedeli tahsil edilen mallar teslim edilmediğinde ortaya çıkan, aldatma, taahhüdü ihlal ve ihmal ve savsaklama gibi etik sorunları içerir.

Tekrar söylemek gerekirse bu tür sorunlar, ticari işlemlerin elektronik ortam içinde veya dışında olsun gözlemlenen sorunlardır ve sadece elektronik ortam olduğu için ortaya çıkmazlar. Bu tür ahlaki sorunların ortaya çıkması için elektronik veya sanal olarak gerekli veya yeterli olan hiçbir şey yoktur.

Bu sorunlara yönelik tedbir aşma açısından bakıldığında herhangi bir yeni ve özel tedbir geliştirmeye gerek olmadığı anlamına da gelebilir. Elektronik ortam olmadan da var olan bu sorunlar, geleneksel tedbirlerin geliştirilmesiyle engellenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Çağımızda insan, her geçen gün yenilikler ile karşılaştığı için ilk önce bu teknolojileri nasıl kullanacağını öğrenmek ile meşgul olmaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin bize kazandırdığı yeniliklerin hızına her insan, aynı ölçüde cevap verememektedir. Bunda maddi olanaklar ve kişisel yetenekler kadar kişinin içinde bulunduğu sosyal ortamlar da etkili olmaktadır. Wall Street'teki bir borsa uzmanı ile Kongo'daki bir çiftçinin yeni iletişim teknolojilerinin getirdiği kazanımlardan faydalanma düzeyleri farklıdır.

Yeni iletişim teknolojileri, kendisiyle beraber "yeni iletişim ortamları" kavramını da iletişim bilimi literatürüne katmıştır. Yeni iletişim ortamları, birbirlerini iyi tanıyan insanların şartlar gereği ayrı yerlerde ikamet ettiklerinde, bu mekansal farklılığın iletişim kurma için bir engel olmaktan çıkmasına imkan sağlamaktadır.

1990'lı yılların ikinci devresinden itibaren insanlar, istedikleri her bilgiye "world wide web" denilen yeni bir dünyadan ulaşabilmektedir. Öğrenmek, bilmek, haber almak hem daha kolay bir hale gelmiş hem de saklanabilir olmuştur.

Bununla birlikte, sanal sohbet odaları, arkadaşlık siteleri bu dünya genişliğindeki ağlarda (www) farklı şehirlerdeki hatta farklı ülkelerdeki insanların birbirleriyle tanışmalarına fırsat vermektedir.

Göstergebilim açısından bu yeni iletişim ortamlarında dikkat edilmesi gereken nokta, gösterenin, gerçekliği yani gösterileni yansıtıp yansıtmadığı sorunsalıdır. İletişime geçilen kişi, bu kişinin yüz yüze iletişime kıyasla sınırlı olan iletişim ortamlarından yansıyan görüntüler, konuşmalar, yazı ile kurulan cümleler, duygu ve düşünceleri anlatan simgesel belirteçler gerçekliği, dürüstlüğü, dolayısıyla samimiyeti ne ölçüde yansıtmaktadır?

Sonuç olarak; yeni iletişim ortamları, var olan ilişkileri pekiştirmek için önemli bir iletişim aracı olmaktadır. İnsanların kendilerinden uzaklardaki sevdiklerine görüntü ve seslerini iletmesi ve bunların karşılığını alması, bu yeni iletişim ortamları sayesinde, zaman ve mekan kısıtlamasını sona erdirmiştir.

Yeni iletişim ortamları, böyle güzellikleri olduğu kadar tehlikeleri de mümkün kılabilir. Özellikle yeni arkadaşlıklarda bu husus söz konusudur. Karşıdaki kişiyi aldatma, görüntü kaydedip şantaj yapma girişimleri, defalarca kitle iletişim araçlarında haber olmuştur.

Yeni iletişim ortamlarını görüntü, ses, duygu ve düşünce bağlamında, gerçek olanı hedeftekine sunma aracı olarak kullanmak etik açıdan en doğru yaklaşım olacaktır.

Kaynakça

- BAŞARAN, F., (2007) "İnternet: Yönelimler, Olasılıklar", <http://bilgitoplumu.blogspot.com/2004/10/okuma-paras-2-internet-ynelimler.html>, (11 Ekim 2004 Pazartesi tarihli okuma parçası), 29.09.2007

- CASTELLS, Manuel, (2004) *The Power of Identity (The Information Age)*, Oxford: Blackwell.
- COLBY, Dean., (2001), “Conceptualizing the Digital Divide”, *Communication Law and Policy*, Vol: 6(1): 123-17.
- COLLESTE, Göran ve Holmqvist, Jan, (2001), *Information Technology and Democratic Values*, The ETHICOMP E-Journal, VOL:1(1): 1-13.
- Dil Derneği (1997) **Türkçe Sözlük A-Z**, Tempo, İstanbul
- IŞIK, M., (2000) **İletişimden Kitle İletişimine**, Mikro Yayınları, Konya
- İPEKÇİ, L., (2007) “Sanal Aleme Yolladığımız İhtiyarlar”, 14 Ekim 2007 Pazar tarihli Zaman Pazar, Sayı: 46, Feza Gazetecilik, İstanbul
- KIRAN, Z., (2002) **Dilbilime Giriş (Dilbilgisinden Dilbilime)**, Seçkin Yayıncılık, Ankara
- KÖSE, H., (2006) **İletişim Sosyolojisi Temel Kavramlar Antolojisi Fragmanlar**, Yirmidört Yayınları, İstanbul
- MUTLU, E., (2004) **İletişim Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara
- MOOR, JH., (1985), “What is Computer Ethics?”, *Metaphilosophy*, Vol: 16 (4): 226-275
- ORUÇ, Ejder, Selçuk Arslan (2002), *Sayısal Uçurumun Önlenmesi: Stratejik Plan*, Ankara: Telekomünikasyon Kurumu.
- ÖZÇAĞLAYAN, M., (1998) **Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim**, Alfa Yayınları, İstanbul
- PARKER, D. B., (1981), *Ethical Conflicts in Computer Science and Technology*, Arlington: AFIPS Pres.
- SAUSSURE, F., (1985) **Genel Dilbilim Dersleri**, (Çev. Berke Vardar), Birey ve Toplum Yayınları, Ankara
- ŞAHİN, H., (2007) “Yeni İletişim Ortamı ve Kimliğimiz”, <http://www.medyakronik.com/akademi/makaleler/makaleler13.htm>, 29.09.2007
- ŞARMAN, H., (2007) “Facebook: 275 Bin Türk’ü Saran Çılgınlık”, Sabah Gazetesi 12 Ekim 2007 Cuma tarihli baskısı, Merkez Gazete Dergi Basım Yayıncılık, İstanbul
- ULAĞLI, S., (2006) **İmgebilim “Öteki”nin Bilimine Giriş**, Sinemis Yayınları, Ankara
- VAN DEN Hoven, Jeroen (2000), “The Internet and Varieties of moral Wrong Doing”, Ed. Duncan Langford, *Internet Ethics*, London: Macmillan, 127- 153.
- www.biyografi.info (2007) <http://www.biyografi.info/kisi/umberto-eco>, 29.09.2007
- www.cudenver.edu (2007) http://carbon.cudenver.edu/~mryder/semiotics_este.html, 29.09.2007
- www.milliyet.com.tr (2007) <http://www.teknoloji.milliyet.com.tr/detay.asp?id=1439>, (10 Mart 2006 Cuma tarihli yazı) , 29.09.2007
- www.sozluk.net (2007) http://www.sozluk.net/index.php?lang=tr&word=messenger&dil=en_tr, 29.09.2007
- www.sourtimes.org (2007) <http://sozluk.sourtimes.org/show.asp?t=gostergebilim>, 21.09.2007
- www.tiscali.co.uk (2007) <http://www.tiscali.co.uk/reference/encyclopaedia/hutchinson/m0020310.html>, 29.09.2007
- www.wikipedia.org.tr (2007) <http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6stergebilim>, 21.09.2007
- www.turkcesozluk.org (2007) http://www.turkcesozluk.org/search.php?record=0&word=internet&desc=summary&abbr_1=0&abbr_2=0&abbr_3=0&abbr_4=0&abbr_5=0&abbr_6=0&author=0, 29.09.2007